

РІВНЕНСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
УПРАВЛІННЯ З ПИТАНЬ ВЕТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПСИХОЛОГО-ПРИРОДНИЧИЙ ФАКУЛЬТЕТ

СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
(В МЕЖАХ ФОРУМУ З
ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ,
ВЕТЕРАНОК ТА ЧЛЕНІВ ЇХ
СІМЕЙ «РІВНЕНСЬКА
ЄДНІСТЬ»)

Рівне

27-28 лютого 2025

РІВНЕНСЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ
ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

РІВНЕНСЬКА
ОБЛАСНА
ДЕРЖАВНА
АДМІНІСТРАЦІЯ

ПСИХОЛОГО-
ПРИРОДНИЧИЙ
ФАКУЛЬТЕТ
РДГУ

Соціально-психологічна реабілітація ветеранів. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, проведеної в межах Форуму з підтримки ветеранів, ветеранок та членів їх сімей «Рівненська єдність» 27-28 лютого 2025 року / Упорядники проф. Р. Павелків, проф. Н. Корчакова, проф. В. Безлюдна. Рівне, РДГУ, 132 с.

Mykhalchuk Nataliiachu

*Dr. in Psychology, Professor, Professor of the Department of Theory
and Practice of Foreign Languages and Teaching Methodology of
Rivne State University of the Humanities*

Ivashkevych Ernest

*PhD in Psychology, Assistant Professor of the Department of Theory
and Practice of Foreign Languages and Teaching Methodology of
Rivne State University of the Humanities*

TEENAGERS' EXPERIENCE OF THE WAR SITUATION IN UKRAINE

The achievements of Modern Military Psychological Science and Practice provide solutions to many complex important psycho-social problems, tasks and objectives. Currently, a sufficiently large amount of special knowledge, practical psychodiagnostic methods and techniques have been accumulated to solve an extremely relevant, socially significant task, such as providing psychological researches into the experience of war by adolescents who were direct participants in military operations in local wars and received psychological trauma during military conflicts.

Our research deals with the problem of determining the system of the activity with teenagers who were in the zone, which is the closest to the hostilities. The basic point of practical activity with this category of teenagers is their readaptation to peaceful civil life, conducting psychological rehabilitation with them, which is generally impossible without overcoming the psychological and psychotraumatic consequences of war in order to either avoid or overcome post-traumatic stress syndrome. In our research, we investigate the special experiences of teenagers, their special stress state that arises in a teenager who has experienced some situation that goes beyond the usual stressful situations of life.

Numerous empirical researches [1; 3; 5] have established that adolescents' exposure to psychotraumatic situations, which can subsequently lead to specific changes in the child's psyche. But exposure to psychotraumatic situations it is only one side, one of the main reasons that can cause a teenager's post-traumatic stress disorder in conditions of having been in military operations, on the front line of military operations. All other war situations that cause adolescents to experience war were the subject of study in our research.

Another, no less important problem that interests us when writing the research is related to how an adolescent child reacts to a psychotraumatic event in itself, how he/she interprets, analyzes and integrates the personal experience he/she has experienced. That is, in this case, we are talking about the level of emotional stability of the teenager, his/her available personal resources, the qualitative originality of protective psychological mechanisms, the presence or absence of direct close emotional characteristics with others, including adults, and the expectation of psychological help and support from them, from their side [2; 4].

So, **the purpose** of our article is to show traumatic experiences of adolescents in the situation of war in Ukraine.

Presentation of the main material of the research. Psychotraumatic situations of adolescents include observation of hostilities, direct violence of the adolescent towards himself/herself, natural and technological disasters that occur as a result of the enemy's military actions. In this case, we are not only talking about one type of psychotraumatic event, such as: being on the front line of hostilities. In a situation of war or close to military actions, any person or a child is not only a witness to violence, but also an active participant in violent situations. At the same time, we are talking about the direct participation of adolescents in violent actions by others, adults, not only when the child himself/herself is under the influence of these violent actions. We are talking about violent actions against an adolescent when these actions are committed by the enemy towards another person, possibly an adult, but they are committed in front of the child. In

Форум з підтримки ветеранів, ветеранок та членів їх сімей «Рівненська єдність», 27-28.02.2025р.

both cases, violence is a source of psychotraumatic experiences in children during adolescence. The way violence is reflected and reflected on the child's psyche was the subject of our theoretical and empirical research.

Traumatic experiences of the individual and military-traumatic stress are such types of post-traumatic stress disorder. They arise not only in participants in hostilities, that is, military personnel, but also in people, children, who are in conditions of military operations, on the line of military operations or quite close to the line of military operations. The emergence of negative traumatic experiences in adolescents occurs in the following circumstances:

1. A significant change in the positive preconditions of a peaceful life to a combat situation, conditions of military operations, being on the line of military operations or quite close to the line of military operations, to which one has to adapt very quickly. This makes adolescents to realize that they are almost constantly in a state of danger, near a large number of destructions, fires, always constantly, every day experiencing the death of various people, including those ones who is close enough. Some researchers use these terms, such as "psychotraumatic experiences of the individual" and "military-traumatic stress" to denote negative reactions that arise precisely during the period when adolescents are close to the line of military operations, being on the line of military operations, or quite close to the line of military operations.

2. A rapid change from a stressful combat situation to a peaceful one, to which the teenager again has to adapt, to adjust. The maladaptations that arise in adolescents during this period, as a rule, are quite long-lasting, but still have a purely temporary nature and often turn into a state of post-traumatic stress disorder itself [3].

Many foreign empirical studies state that post-traumatic stress disorders, psychotraumatic experiences of adolescents and states of war-traumatic stress as negative reactions that arise precisely during the period when adolescents are close to the line of military operations, on the very line of military operations or fairly close to the line of military operations, there are for 45% to 65% of all medical and psychological consequences of war in a particular country where this war is taking its place.

War, military and combat operations, destruction, tragedies in families, grief of people (both those ones who are around them and those ones who are close to them) leave a significant mark on the course of adolescents' mental activity, their experiences and their behavior. Traumatic experiences, stresses, having been played a negative role in preserving the integrity of the adolescent's body and the formation of his/her personality in extreme military conditions, are the cause of further maladaptation of adolescents in the society. In its fact, it is precisely stressful military adaptive situations and transformations outside a certain life-threatening situation that turn out to be very negative, absolutely maladaptive, which in themselves form the basis of the symptoms of psychotraumatic experiences of adolescents that are arisen in war conditions and post-traumatic stress disorders. In general, it is a psychotraumatic stress, there are psychotraumatic experiences that are arisen in adolescents during a war, during military operations, that there are one of the main internal barriers to a teenager's adaptation to peaceful everyday life. Negative traumatic experiences, which are based on psychotraumatic experiences in adolescents, seem to "keep" adolescents in a state of brutal war, which is the war in Ukraine, even in the situations where the teenager and his/her family have been relocated to a dangerous area, to a dangerous living space.

We'll emphasize that in the case when a child was relocated from a combat zone to a dangerous area, when returning to a normal peaceful life, he/she often remains unadapted to a peaceful life. According to scientists, traumatic experiences of adolescents and post-traumatic stress disorders are divided into three main types:

- 1) traumatic experiences of adolescents, which are based on unmotivated aggression towards people around them, very often relatives and close people;

- 2) traumatic experiences of adolescents, which often cause sleep disorders of adolescents, a decrease in their mood, general vitality, as well as the emergence of an incomprehensible feeling of guilt, withdrawal into oneself and isolation from one's personality, one's traumatic experiences, etc.;

3) traumatic experiences of adolescents that facilitate the emergence of mental disorders, which emphasize a need to provide them with a psychiatric care.

Conclusions. Turning to fundamental psychological researches on stress and stress reactions that occur during war, it should be noted that the traumatic experiences of adolescents belong to the latest phase of stress, when the child's body is on the verge of norm and pathology. That is, according to the logic of these scientists, the traumatic experiences of adolescents belong to borderline states and have certain characteristics according to the system of group signs:

1. Clinical traumatic experiences of adolescents, which are characterized by a high level of formation of personal and reactive anxiety, a low level of emotional stability of adolescents.

2. Psychological traumatic experiences of adolescents, which are characterized by a low level of self-esteem of adolescents, a low level of their social adaptability and frustration tolerance.

3. Physiological psychotraumatic experiences of adolescents, which are characterized by the predominance of the formed tone of the sympathetic nervous system of adolescents over the parasympathetic, which has signs of changes in military-centered hemodynamics.

4. Endocrine psychotraumatic experiences of adolescents, which are characterized by increased activity of adolescents of the sympathetic-adrenal and hypothalamic-pituitary-adrenal systems. These characteristics facilitate the occurrence of post-traumatic stress disorders of adolescents.

5. Metabolic psychotraumatic experiences of adolescents, which are characterized by an increase in the blood of adolescents of transport forms of fat, a significant shift of the lipoprotein spectrum towards atherogenic fractions. Such changes in psychosomatics also facilitate the occurrence of post-traumatic stress disorders of adolescents as a result of the war in Ukraine.

Literature

1. Приходько І.І., Юр'єва Н.В., Мацегора Я.В., Колесніченко О.С. Психологічні особливості проходження військової служби військовослужбовцями-жінками в Національній гвардії України: монографія. За заг. ред. проф. І.І. Приходька. Харків: НА НГУ, 2021. 246 с.

2. Неурова А., Романишин А. Психологія індивідуальної роботи з військовослужбовцями: навчально-методичний посібник. Київ, 2023. 335 с.

3. Horney K. The Neurotic Personality of Our Time. Self-Analysis. New York, London: W.W. Norton & Company, 1994. 256 p. URL: <https://surl.li/pnswwh>

4. Tabachnikov S., Mishyiev V., Kharchenko Ye., Osukhovskaya E., Mykhalchuk N., Zdoryk I., Komplienko I., Salden V. Early diagnostics of mental and behavioral disorders of children and adolescents who use psychoactive substances. *Психиатрия, психотерапия и клиническая психология*. Вип. 12(1). 2021. С. 64–76. URL: <https://doi.org/10.34883/PI.2021.12.1.006>.

Мовчко Олег,

*викладач кафедри загальної психології, психодіагностики та психотерапії,
Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне)*

<https://orcid.org/0009-0002-4810-2519>

ПТСР І НІЧНІ КОШМАРИ, ЯК ВІЙНА ЗАЛИШАЄ ВІДБИТОК У СВІДОМОСТІ ТА НЕСВІДОМОМУ

Постановка проблеми. Війни залишають жахливий слід у свідомості суспільства, впливаючи на психічне і фізичне здоров'я. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) є одним з найпоширеніших наслідків травматичних подій, що супроводжується різними психопатологічними симптомами в тому числі і порушенням сну, а саме процесу відтворення мозком сновидінь. Нічні кошмари, як своєрідні прояви ПТСР, можуть суттєво впливати на якість функціонування людини у стані денної активності, порушуючи сон, підсилюючи тривожність, прокручуючи травматичні події, що повпливали на розвиток

Форум з підтримки ветеранів, ветеранок та членів їх сімей «Рівненська єдність», 27-28.02.2025р.

ЗМІСТ

Августюк Марія, Демидюк Володимир Способи зменшення негативного впливу румінації в учасників бойових дій	3
Березюк Тетяна Соціально-психологічний супровід ветеранів війни та членів їх сімей	5
Вронська Вікторія Нові виклики в умовах війни: стратегії відновлення фізичного та ментального здоров'я вихованців	8
Галатюк Михайло. Спортивна діяльність як інструмент фізичної реабілітації та соціальної інтеграції ветеранів	10
Галушко Любов, Амурова Яна Особистісна психокорекція військовослужбовця як передумова самозбереження ментального здоров'я	14
Галушко Олена Психологічна підтримка ментального здоров'я сімей учасників бойових дій	16
Герасимчук Оксана Особливості поглядів на психологічні теорії агресії	19
Гільман Анна Особливості психічного здоров'я осіб, постраждалих внаслідок війни	24
Главінська Олена, Главінська Еліна Стратегії психологічного відновлення військовослужбовців та ветеранів бойових дій	26
Гуцалюк Ігор Адаптивний спорт як інструмент відновлення ветеранів	29
Джеджера Ольга Досвід країн НАТО в роботі з ветеранами з ПТСР	31
Демчук Олена, Артемова Ольга Військові з інвалідністю: шляхи подолання комунікативних труднощів	34
Денищук Інна Психологічна підтримка дітей під час війни в умовах закладу освіти	36
Дружиніна Інна Особливості соціально-психологічної підтримки членів сімей військовослужбовців	39
Марциновський Віталій, Загоруйко Геннадій. Витоки та причини розвитку синдрому вигорання у бійців у зоні бойових зіткнень	41
Ivashkevych Eduard, Kharchenko Yevhen Individual style of the activity of militaries	43
Каплун Олег, Фількіна Тетяна Посилення резильєнтності поранених учасників бойових дій та ветеранів через медіаторів	46
Карповець Максим. Перформативні методики у реабілітаційній та корекційній практиці в умовах війни	48
Кравченко Оксана Роль закладів вищої освіти у розвитку ветеранського руху	50
Кулаков Руслан. Збереження психічного здоров'я військовослужбовців як соціально-психологічна проблема	52
Кулакова Лариса Особливості використання арттерапії у роботі з військовими і ветеранами	55
Лазоренко Борис Комплексне забезпечення психологічного особистості та спільноти в умовах війни	57
Луцик Галина. Особливості психологічної реабілітації після війни: гендерні аспекти	59
Лютко Оксана. Алгоритм взаємодії з людьми з психічними розладами	61
Матласевич Оксана, Котовська Юлія Роль екзистенційних аспектів у посттравматичному зростанні студентської молоді	63
Mykhalchuk Nataliia, Ivashkevych Ernest Teenagers' experience of the war situation in Ukraine	66

Мовчко Олег. ПТСР і нічні кошмари, як війна залишає відбиток у свідомості та несвідомому	68
Молочко Ярослав Нарцисичний симптомокомплекс як механізм подолання бойового стресу та психологічної травми	71
Нелюб Євген Активний туризм як засіб поліпшення психоемоційного стану ветеранів війни в Україні	74
Немеш Олена. Психологічна допомога ветеранам та їх родинам	76
Нечипорук Любов, Килюшик Тетяна Особливості надання соціальних послуг внутрішньо переміщеним особам в умовах воєнного стану	78
Ніколайчук Галина, Ногачевська Інна Відновлення ментального здоров'я ветеранів у процесі вивчення іноземних мов	81
Оксенюк Оксана Стратегії втручання у соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами (ВПО)	84
Остапчук Микола, Філоненко Руслана Забезпечення активної реабілітації ветеранів наданням підтримки у сфері освіти	87
Павелків Віталій Емоційна регуляція у ветеранів: виклики та шляхи подолання	89
Павелків Катерина Роль сім'ї та громади у процесі реінтеграції ветеранів у цивільне суспільство	91
Письменний Сергій Вплив психологічних травм партнерів на подружні стосунки викликаних війною	93
Пономаренко Вадим Гігієна сну як ключовий фактор відновлення здоров'я ветеранів	95
Петрук Людмила Особливості соціальної інтеграції та адаптації внутрішньо переміщених осіб в територіальних громадах	98
Пуха Наталія, Широких Анастасія Проблема стресу у підлітків під час війни	100
Савуляк Вікторія Християнське консультування як напрям психологічної допомоги	103
Ольга Созонюк Вплив воєнних дій в Україні на психічне здоров'я здобувачів вищої освіти	105
Стасюк Марія Захищеність психологічна як передумова конструктивного подолання особистістю стресової ситуації в умовах війни	107
Стеца Наталія Соціальна інтеграція дітей військовослужбовців: труднощі та перспективи	111
Супрун Віктор Психологічне благополуччя вагітних жінок в умовах війни: стратегії адаптації	113
Сяська Інна Стратегія соціальної реабілітації ветеранів та членів їх сімей в умовах війни в Україні	116
Тетеря Костянтин, Кротенко В. Теоретичні аспекти травматичного досвіду. Посттравматичний стресовий розлад і феномен посттравматичного зростання	119
Трохимчук Ірина Відновлення ментального здоров'я ветеранів засобами природи	122
Черноус Тетяна, Гордійчук Ірина, Баранович Софія Роль см'ї у подоланні наслідків материнської депривації та шкільної адаптації дітей в умовах війни	124
Чернієнко О. Відновлення фізичного здоров'я учасників бойових дій з вадами слуху	126
Юрчук Олена Особистісна резильєнтність як умова ефективності взаємодії психолога з учасниками бойових дій та ветеранами	128

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ.

**Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції,
проведеної в межах *Форуму з підтримки ветеранів, ветеранок та членів їх
сімей «Рівненська єдність»***

27-28 лютого 2025 року

Упорядники:
***проф. Р. Павелків, проф. Н. Корчакова,
проф. В. Безлюдна***

